

P. Morkūnas gimė 1914 m. Raseinių aps., Šiluvos vls., Zbaro kaime ūkininkų šeimoje. Jis baigė Šiluvos pradinę ir Raseinių žemės ūkio mokyklą. Vėliau P. Morkūnas tarnavo Lietuvos kariuomenėje, kur jam buvo suteiktas puskarininkio laipsnis. Po to jis dirbo Lietuvos policijoje. Šiose pareigose jis pasiliko ir tada, kai pradėję karą su Sovietų Sąjunga, Lietuvą okupavo vokiečiai. Dar tada, kai sovietai pirmą kartą okupavo Lietuvą, P. Morkūnas aktyviai įsijungė į pasipriešinimą okupantams. Jis dalyvavo 1941 m. birželio sukilime ir Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) veikloje.

Prasidėjus antrai sovietų okupacijai P. Morkūnas pasitraukė į pogrindį ir įsiliejo į laisvės kovotojų gretas. Pradžioje vadovavo Žebenkštis (Šerno, Savanorio) rinktinės kuopai. 1946 metų liepos mėn. pradžioje P. Morkūnas dalyvavo viename didžiausių Žemaitijoje partizanų mūšių su MVD kariuomene – Pyragių miško kautynėse, kurioms vadovavo būsimasis Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) tarybos pirmininkas Jonas Žemaitis – Vytautas. 1948 m. buvo pradėta kurti nauja – Prisikėlimo apygarda. P. Morkūnui vadovybė pavedė užmegzti ryšį su Povilo Lukšio (nuo 1948 m. kovo 5 d. – Maironio) rinktinės vadovybe. Šioje rinktinėje labai trūko pareigūnų, todėl P. Morkūnas buvo paskirtas jos vadu. Per šią rinktinę ėjo kelias pas rytų Aukštaitijos partizanus. Jau balandžio mėnesį buvo užmegzti ryšiai su Vyčio apygardai priklausiusiu Aušros būriu, kuriam vadovavo Bronius Karbočius – Bitė. Iš jo P. Morkūnas sužinojo, kad Vyčio apygardai priklauso Panevėžio, Utenos, Ukmergės ir dalis Kėdainių apskrities. Tačiau P. Morkūnas patyrė jog aušriečiai mažai dėmesio kreipia partizanų spaudai.

P. Morkūnas - Rimantas

Pradėjęs vadovauti rinktinei P. Morkūnas pirmiausia ėmėsi formuoti stiprius rajonus ir įvedė karišką drausmę. Priėmimą į partizanų būrius reglamentavo taisyklės. Buvo atsižvelgiama į būsimą laisvės kovotojo etines ir moralines savybes. Nei žydšaudžių, nei kitaip susikompromitavusių asmenų į savo gretas kovotojų vadai nepriimdavo. Kai kuriuos kovotojus teko įspėti, o kitų atžvilgiu imtis ir griežčiausių priemonių. Pavyzdžiui, už chuliganišką elegesį per viešą vakarėlį 1948 m. lapkričio 27 d. Betygalos vls., Pagojukų mokykloje partizanas Algirdas Zaremba – Kudirka, Tarzanas Karo lauko teismo sprendimu buvo sušaudytas. Jau 1948 m. kovo mėnesį P. Morkūnas kartu su savo pavadojuoju J. Paliūnu – Rytu inspektavo partizanų dalinius Josvainių, Pernaravos, Ariogalos, Grinkiškio, Krakių, Gudžiūnų valsčiuose. Jis formavo rajonus Padalinių vadams nurodė reguliariai teikti rinktinės vadovybei ataskaitas, tvarkyti štabų dokumentus, organizuoti OS

(organizacinio sektoriaus) narių tinklą. Kovotojų būklė, vertinant pagal inspektavimo duomenis, buvo nebloga. Vadą lydėjęs pareigūnas rašė: „Aš pamatau, kad yra susikaupusių ir atsivadusių mūsų organizacijai žmonių, kurie nuplyšę ir nuo nedateklio tinkamo maisto ir blogų gyvenimo sąlygų kūnu nuvarginti, bet ryžtas didelis ir nuotaika linksma.“ Partizanai ėmėsi vykdyti ir civilinės valdžios funkcijas. Platinamuose atsišaukimuose buvo pabrėžiama, kad visiems plėšikaujantiems asmenims bus taikoma mirties bausmė: „Milicija į tave nekreipė dėmesio, nes ji pati yra kilusi iš vagių profesijos. Gi partizanai apie tavo darbus žinojo ir sekė, todėl kaip apiplėšimo dalyvis likai partizanų paimtas. Už piliečių apiplėšimus – veiksmus, atliktus plėšimavimo tikslu ir kitus niekšiškus darbus, kuriais šmeižei Lietuvos partizanų vardą, pagal Karo lauko teismo nuostatų sprendimą gauni atlyginimą – mirties bausmę.“ Kolūkių pirmininkams taip pat siuntė perspėjimus: „Kaip žinoma, tamsta per daug pataikaujate bolševikinei santvarkai ir kryptate nuo bendrų tautos siekių, todėl įsakau 5 (penkių) dienų laikotarpyje atsisakyti iš einamųjų pareigų.“ Po poros panašių įspėjimų nepaklūsęs asmuo būdavo perduodamas Karo lauko teismui: „Laisvės sąjūdžio noras sugrąžinti jį į tikrąjį kelią per tuo reikalu platinamus viešuosius įspėjimus paliko be pasekmių. Vėliau buvo įteiktas asmeniškasis įspėjimas, tačiau ir jis šioje judiškoje sąžinėje paliko be atgarsio“, - informavo visuomenę apie įvykdytą mirties nuosprendį partizanai. Kiekvienas nuosprendis turėjo būti įspėjimas kitiems kolaborantams ir šnipams: „Tikime, kad tamsta po šios įvykdytos partizanų pamokančios operacijos susiprasite ir nuo tautai pragaištingo darbo atsisakysite, todėl šį kartą likote nenubaustas. Bet tuo pačiu primename, kad šis įspėjimas yra pakutinis ir už nepasitaisymą būsite nubaustas mirties bausme.“ P. Morkūnas Šias pareigas ėjo iki 1949 m. rugpjūčio 1 d. . Tai buvo sunkūs, netekčių kupini metai. P. Morkūnas labai daug dėmesio skyrė organizaciniams reikalams ir partizanų spaudai. Vadas buvo dėmesingas ir atidus kovotojams, stengėsi juos įvertinti ir paskatinti. Archyvuose buvo rasta nemažai jo pasirašytų padėkų, apdovanojimų įrašų partizanų apygardos leidžiamoje spaudoje. 1949 metais apygardos vadovybė rinktinei pavedė spausdinti Prisikėlimo ap. parengtą laikraštį „Prisikėlimo ugnis.“ P. Morkūnas rašė: „Į spaudos dauginimą žiūrime ne su džiaugsmu, nes kiek jums palengvės, tuo tarpu Maironio rinktinei kelis kartus pasunkės. Jei sulig Jūsų nuožiūra Maironio rinktinei tektų tokia našta, aš statau vieną reikalavimą sumažinti Maironio rinktinės nario mokesťį iki 500 rb į mėnesį. Užsibrėžiant tokį darbą, būtinai

reikalinga pasirūpinti gan nemažas popieriaus atsargas, o be to, kainuoja dažai, matricos ir t.t. Mano nuomone, kai kurios rinktinės nedaugina spaudos, turi daugiau laisvo laiko ir gali parūpinti daugiau paramos.“

P. Morkūnas (viduryje)

1949 metų rugpjūčio 1 d. P. Morkūnas buvo paskirtas Prisikėlimo ap. vadu. Dirbdamas šiose pareigose ypatingą dėmesį jis skyrė organizaciniams reikalams ir spaudai. P. Morkūno rūpesčiu 1950 metais apygardoje buvo pakartotinai išleistas naujai suredaguotas „Kovos keliu žengiant“ tritomis. Vyriausioji partizanų vadovybė įvertino P. Morkūno nuopelnus. LLKS tarybos prezidiumo pirmininko J.Žemaičio – Vytauto 1952 m. sausio 1 d. įsakymu buvęs Prisikėlimo ap. vadas P. Morkūnas už šio tritomio išleidimą ir kitų partizanų dalinių aprūpinimą šia literatūra, šiuolaikinio

partizanų maldyno „Rūpintojėlis“ išleidimą dideliu tiražu, buvo apdovanotas Laisvės kovos 2-ojo laipsnio kryžiumi. (Vakarų Lietuvos partizanų eilėraščių ir dainų rinkinį „Kovos keliu žengiant“, 1991 m. Vilniuje išleido leidykla „Vyturys.“). Prisikėlimo ap. vado pareigas P. Morkūnas ėjo apygardai sunkiu netekčių ir išbandymų metu. Prisikėlimo apygardos teritorijoje ilgą laiką bazavosi J.Žemaičio – Vytauto vadavietė, todėl P. Morkūnas dažnai bendravo su J.Žemaičiu ir kitais LLKS prezidiumo nariais, rūpinosi jų apsauga. Ši apygarda buvo beveik pačiame Lietuvos centre, todėl čia kryžiauvosi partizanų ryšių sistemos. Šioje apygardoje įvyko visos Lietuvos laisvės kovotojų vadų suvažiavimas. Jau vien šis faktas patvirtina apygardos reikšmę laisvės kovų istorijoje.

Kuomet Vakarų Lietuvos (Jūros) srityje susiklostė kritinė padėtis, 1951 m. birželio mėn 30 – liepos mėn. 2 d. Tytuvėnų r. Bulovėnų miške (į vakarus nuo Tytuvėnų) įvyko laisvės kovotojų vadų pasitarimas. Dalyvavo LLKS prezidiumo pirmininkas J.Žemaitis, Jūros srities vadas A.Bakšys, Prisikėlimo ap. vadas P. Morkūnas ir Kęstučio ap. vadas K.Labanauskas. Buvo konstatuota, kad padėtis labai sunki. Prisikėlimo apygardos teritorijoje veikia tik dvi rinktinės – Maironio ir Kunigaiškio Žvelgaičio. Dėl to buvo nuspręsta pergrupuoti išlikusias pajėgas. Rugpjūčio 1 d. P. Morkūnas buvo paskirtas Jūros apygardos vadu. Jo vietą Prisikėlimo apygardoje užėmė Juozas Paliūnas – Rytas. Tačiau po metų, pasikeitus aplinkybėms, nuo 1952 m. gegužės mėn. 20 d. P. Morkūnas jau tapo Kęstučio apygardos vadu. Šios pareigos buvo jo paskutinės. 1952 m. Kęstučio apygardoje dar kovojo apie 180 partizanų, o 1953 metais jau beliko tik 23. Per metus vienas po kito žuvo arba buvo suimti aukščiausi LLKS pareigūnai: Jūros srities vadas A.Bakšys, LLKS prezidiumo visuomeninės dalies viršininkas J.Šibaila. 1953 m. gegužės 30 d. buvo suimtas ir LLKS prezidiumo pirmininkas J.Žemaitis. Kęstučio apygardos štabe beliko tik dviese – vadas P. Morkūnas - Rimantas ir štabo viršininkas J.Vilčinskas – Algirdas. Tačiau nepaisant netekčių, iki pat 1953 metų balandžio mėnesio buvo leidžiamas pagrindinis partizanų laikraštis „Laisvės varpas,“ platinami atsišaukimai ir kita agitacinė medžiaga.

1953 m. kovo mėn. per suimtus partizanus MGB pavyko suklastotais laiškais užmegzti ryšį su P. Morkūnu. Birželio mėn. 19 d. jis buvo iškviestas į apgaulingą susitikimą Ragaičiuose, Kelmės apskrityje. Surengtoje pasaloje P. Morkūnas žuvo. Kartu su juo žuvo Kęstučio ap. štabo narys S.Zinkevičius – Algimantas. Gyvas liko tik Juozas Dobrovolskis – Ramūnas, nes buvo toliau nuo agentų. Po šių žūčių faktiškai nebeliko Kęstučio apygardos, nors pavieniai laisvės kovotojai dar išsilaikė net iki 1957 – 1958 metų. Tačiau kartu žlugo ir MGB – istų viltys per suimtą ir užverbuotą J.Kimštą – Žalgirį, pajungti ir kontroliuoti likusias partizanų apygardas. Jiems nepavyko tada palaužti ir užverbuoti J.Žemaičio ir jo patikėtinio J.Palubecko. Šie vyrai laikėsi didvyriškai.

1999 m. gegužės mėn. 12 d. P. Morkūnui – Rimantui buvo suteiktas kario savanorio statusas. 1999 m. gegužės 19 d. LR Prezidento dekretu jis buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu, o tą pačią dieną gegužės 27 d. jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis (po mirties).

Šaltiniai.

1. Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje. Vilnius, 1999 m.
2. Povilas Morkūnas - Ežerietis, Drakas, Rimantas. Liet. gyv. genocido ir rezist. tyr. c. medž.. 2004 01 30.
3. Laisvės kryžkelės. Prisikėlimo apygarda. Bernardinai.lt, 2007 11 05.
4. V.Striužas. Čia mano miškai, čia mano vyrai. Alkas.lt, 2015 08 30.

2017-01-16